

УДК 94(477.83 = 161.2) “1550/1585”

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА НА ВУЛИЦІ РУСЬКІЙ ЛЬВОВА В 1550–1585 РОКАХ

Мирон КАПРАЛЬ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін

Вулиця Руська для українців Львова була єдиним “законним” місцем проживання в середмісті. Після пожеж 1527 та 1571 років українська дільниця Львова утворювалася, за даними шосових реєстрів, з 23 парцелів-ділянок, на яких стояли, в основному, двохповерхові добротні кам’яниці, що складало приблизно 10 % всієї забудови середмістя Львова. Купецький фах був найбільш поширеним серед українців – власників нерухомості на Руській. Власне купці здобували капітал для посилення правового становища української громади, отримання привілеїв, побудови та відбудови церковних святинь на вулиці Руській. У той же час майже всі ремісники-українці, прибуваючи до Львова, закладали майстерні на передмістях, і тільки найбагатші з них за деякий час купляли будинки на вулиці Руській. Правове та економічне підґрунтя розвитку української громади в середмісті на вулиці Руській у XVI ст. зумовило вдалі реформи у внутрішньому житті громади. У 1586 р. було реорганізоване на нових засадах міське церковне Успенське братство, яке стало ініціатором багатьох успішних реформ, що залишили помітний слід у культурно-освітньому житті української спільноти не тільки Львова, а й усіх українських земель.

Ключові слова: Львів, українська громада, правове й економічне становище, культура, урбаністика.

Друга половина XVI ст. – невеликий відтинок часу в історії українських земель – насичена знаковими подіями, що вплинули та зумовили подальший хід історичних процесів. Люблінська унія 1569 року та Берестейська церковна унія 1596 року є тільки найвагомішими з них. Місто Львів як найбільший економічний та торговий центр українських земель того часу (*metropolia Russiae*) та міська українська громада (“Львівська Русь”) не залишались осторонь важливих політичних та культурних подій у Польсько-Литовській державі. Після відновлення єпископства у Львові в 1539 р. українці знову заявили про себе в загальнодержавному масштабі в 1586 р., реорганізувавши на нових засадах братство при міській Успенській церкві, яке започаткувало реформи в культурно-релігійній ділянці¹. Активна та плідна діяльність Братства в організації освіти, книгодрукування та інших сферах культурного та релігійного життя бурхливо розгорнулася наприкінці XVI – на початку XVII ст. За короткий період за взірцем статуту Львівського братства організувалася сітка братств у багатьох містах українських та білоруських земель. Визначна роль Львівського братства в поширенні ідей та впливів українського національно-культурного руху другої половини XVI – першої половини XVII ст. беззаперечна².

¹ Остання праця, де аналізується цей період у діяльності Львівського Успенського братства, див.: Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії. Львів, 2000. С. 187–201.

² Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці // Грушевський М. Духовна Україна. Збірка творів. Київ, 1994 (передрук віденського видання 1919 р.). С. 191–194.

Діяльність української громади Львова у XV – першій половині XVI ст., яка вилонилася зі свого середовища Братство, детально досліджував Іван Крип'якевич³. Історія реформованого Львівського братства від 1586 р. також достатньо вивчалася багатьма українськими та російськими істориками⁴. У той же час короткий, але переломний період в історії української громади Львова від 1550 до 1586 р. залишився майже не заторкнутий в історичних працях. Мета даної статті полягає в заповненні цієї часової прогалини в історичних дослідженнях про львівських українців; особливої уваги приділено правовому становищу та соціотопографічним процесам, які проходили в українському кварталі середмістя – на вулиці Руській⁵.

Правове становище. Найчисленніша за князівських часів українська громада після захоплення Львова польським королем Казимиром III у середині XIV ст. потрапила в становище “чужої” на своїй землі. Вже на початку XV ст. українців-мешканців середмістя Львова було дуже мало – щонайбільше 30 родин, які сплачували податки зі своєї нерухомості⁶. Короткий час у XIV – на початку XV ст. представники української громади ще входили до складу міської Ради⁷. Велика кількість українських ремісників, некваліфікованих найманих працівників або селян проживала в середмісті та на передмістях Львова, не входячи в жодні середньовічні реєстри платників податків. Але політичне право та голос у вирішенні питань міського життя мали власне міщани – повноправні громадяни міста, які володіли в ньому нерухомістю. Протягом XV ст. тільки 32 українців отримали міське право Львова⁸, тому досить довго нечисленні львів'яни-українці, які мешкали в основному тільки в одному кварталі міста – навколо вулиці Руської, не могли ефективно захищати інтереси своєї громади.

³ Крип'якевич І. П. Русини-власителі у Львові в першій половині XVI ст. // Науковий збірник присвячений проф. М. Грушевському. Львів, 1906. С. 219–236; *Його ж.* Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали. Львів, 1994 [Львівські історичні праці. Джерела. Вип. 2].

⁴ Основні праці: *Зубрицький Д.* Летопись Львовского Ставропигийского братства. Львов, 1926 (передрук з “Журнала Министерства народного просвещения” за 1849–1850 pp.); *Крыловский А.* Львовское Ставропигиальное братство. Опыт церковно-исторического исследования. Киев, 1904; *Срібний Ф.* Студії над організацією львівської Ставропігії від кінця XVI до половини XVII ст. // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів, 1911. Т. CVI. С. 25–40; 1912. Т. CVIII. С. 5–38; 1912. Т. CXI. С. 5–24; 1912. Т. CXII. С. 59–73; 1913. Т. CXIV. С. 25–56; 1913. Т. CXV. С. 29–76; *Ісаєвич Я. Д.* Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст. Київ, 1966. Детальніший огляд історіографії Львівського братства див.: *Капраль М.* Історіографія Львівського Успенського братства // Україна в минулому. Київ; Львів, 1992. Вип. 1. С. 54–71.

⁵ Літературу про вулицю Руську, переважно, з архітектурної точки зору див.: *Овсійчук В.* Ансамбль Руської вулиці. Львів, 1972; *Могитич І. Р.* Ансамбль вулиці Руської. Львів, 1982 (наклад майже весь був знищений); *Кос Г.* Українська дільниця середньовічного Львова (До питання історії будівництва та архітектури XV–XIX ст.) // Україна в минулому. 1994. Вип. 5. С. 66–75; *Кос Г., Федина Р.* Вулиця Руська у Львові: Львів, 1996.

⁶ *Капраль М.* Демографія Львова XV – першої половини XVI ст. // Львів. Історичні нариси / Упоряд. Я. Ісаєвич, Ф. Стеблій, М. Литвин. Львів, 1996. С. 70.

⁷ Згадки про українців у міській Раді за роками див.: *Зубрицький Д.* Kronika miasta Lwowa. Lwów, 1844. S. 38 (1359 p.), 73 (1407 p.), 78 (1410 p.), 79 (1411 p.), 84 (1418 p.). Проте у 1425 р. під час присяги королю у повному реєстрі львівських міських урядників та посадовців згадується тільки цехмістер шевців “*Petrus Ruthenus*” (Ibid. S. 89–90).

⁸ *Gilewicz A.* Przyjęcia do prawa miejskiego we Lwowie w latach 1405–1604 // Studia z historii społecznej i gospodarczej, poświęcone prof. Fr. Bujakowi. Lwów, 1931. S. 411.

На початку XVI ст. зростає активність львівських українців у економічному, культурному, релігійному житті⁹. Здійснюються перші спроби захистити свої інтереси правовим шляхом. Так, у 1521 та 1525 рр. король Сигізмунд I видав два декрети в суперечках між українською громадою та райцями міста Львова¹⁰.

Після укладення Люблінської унії українці Львова домоглися в толерантного в релігійних питаннях короля Сигізмунда II Августа привілею від 20 травня 1572 р.¹¹ На відміну від двох попередніх спроб дійти справедливості в короля, цього разу українська громада змогла отримати від нього грамоту, яка вирішувала більшість проблем релігійного, економічного, правового та культурного життя. Насамперед, вони були зрівняні в усіх правах з домінуючими в місті польськими міщанами католицької віри, що виявилось у наданні кожному з українців права бути обраним до міської Ради, безперешкодно отримувати міське право Львова та складати присягу за прикладом міщан-поляків. Усі привілеї та прерогативи, якими користувалися польські міщани, стали повністю доступними й для українських міщан Львова.

Отримання політичних прав доповнювалося визнанням за українцями всіх економічних прав, які складали підставу життєдіяльності громади. Отже, українці здобули право не тільки вступати в ремісничі цехи та навчатись і працювати в будь-яких цехових ремеслах, але й обиратися старшими цехмістрами в тих цехах. Без перешкод українці могли торгувати різними товарами на всій території Речі Посполитої будь-яким чином – уроздріб чи гуртом. Окремо в грамоті-привілеї згадувалися шинкування всіма видами алкогольних напоїв та продаж (краяння) сукна як найбільш прибуткові в той час види економічної діяльності. Суттєвою для української громади була відміна заборони на купівлю нерухомих маєтків поза межами вулиці Руської, що досі надзвичайно обмежувало підприємливих українських купців.

Були ліквідовані також деякі релігійні обмеження, які обтяжували громаду. Священники, зокрема, звільнялися від податків (як у грошовій, так і в будь-якій іншій формі) і мали підпорядковуватися тільки львівському православному єпископу. Про відміну інших релігійних обтяжень у привілеї не згадується. Натомість король дозволив українцям посилати своїх синів до католицьких початкових та вищих шкіл із навчанням семи вільних мистецтв. За невиконання та порушення умов цього привілею накладався великий штраф у розмірі 20 тисяч угорських золотих.

Привілеї 1572 року не став реальністю у житті української громади міста. Його положення не ввійшли в дію через спротив польської громади міста, яка розпочала в королівських судах боротьбу за відміну цього некорисного для них, на їхню думку, привілею. Хоча українська громада отримувала підтвердження привілею Сигізмунда II Августа його наступниками в 1574 та 1577 рр.¹², однак впливи польської католицької громади при королівському дворі виявилися сильнішими. Декретом від 21 червня 1578 р.¹³ король

⁹ І. Крип'якевич писав, "що тут стоїмо на роздорозі двох епох в житю руського міщанства у Львові [...] епохи занепаду та обезсилення та [...] епохи відродження..." (*Крип'якевич І. Львівська Русь... С. 10*).

¹⁰ Характеристику документів та останню публікація декретів зроблено у: *Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.). Збірник документів / Упоряд. М. Капраль. Львів, 2000 [Львівські історичні пам'ятки. Т. III]. С. 7–9, 39–44.*

¹¹ *Привілеї національних громад... С. 45–51.*

¹² Там само. С. 51–54.

¹³ Там само. С. 54–56.

Стефан Баторій фактично зліквідував усі положення привілею 1572 року, який так і не був введений у життя.

Правова ситуація після видання привілею 1572 року не змінилася на користь української громади. Й надалі райці не допускали українців до міських урядів та ремісничих цехів¹⁴, не дозволяли шинкувати алкогольними напоями, відмовляли у складанні присяги за зразком присяги польських міщан, забороняли вільну торгівлю на торгах міста. Всі згадані несправедливості українці оцінили в 30 тисяч польських злотих, додаючи до цієї суми ще 20 тисяч угорських золотих, що мали накладатися на порушників привілею 1572 року. Але король Стефан Баторій на реляційному суді 21 червня 1578 р. цілком зігнував всі скарги українців та, покликаючись на статuti королівства, дозволив українським купцям торгувати у Львові тільки на загальних підставах під час ярмарків¹⁵. Історик XIX ст. Денис Зубрицький з цього приводу писав про “знищення” грамоти Сигізмунда II Августа 1572 року, яку було “здобуто з великими труднощами, витратами й зусиллями”¹⁶.

Топографія Руської вулиці. З середини XIV ст. з огляду на несприятливу політику міської влади українці, якщо не брати до уваги крамниці на вулиці Багатих крамів, змушені були замешкувати тільки один квартал у середмісті. У міських рахункових книгах початку XV ст. залишилися записи про українців окремим пунктом (*Rutheni*), очевидно, щоб показати їхню осібну осілість у середмісті Львова¹⁷. У 1414 р. вже зустрічаємо назву “вулиця Соляників” (*platea Salsatorum*)¹⁸, де проживало українське населення. Але в пізніший час остаточно утвердилася інша назва – вулиця Руська або вулиця Русинів¹⁹ (*platea Ruthenorum*); перша згадка з цією назвою зустрічається в раєських книгах у акті від 12 березня 1471 р.²⁰

¹⁴ Для українських ремісників особливо болючим обмеженням було неприйняття у львівські ремісничі цехи через релігійні мотиви. Насамперед з огляду на православну релігію у 1585 р. львівський сідлярський цех не хотів приймати до цеху талановитих та надзвичайно вправних у сідлярському ремеслі, майбутніх активних діячів братського руху братів Івана та Юрія Рогатинців і навіть після позитивного декрету райців міста чинив спротив та перешкоди (*Срібний Ф.* Студії над організацією львівської Ставропігії... Т. СХV. С. 70–71; *Капраль М.* Брати Рогатинці – старійшини Львівського Успенського братства // *Україна в минулому*. 1992. Вип. 2. С. 55–56).

¹⁵ Польська дослідниця Луція Харевичова в неприхильному ставленні короля Стефана Баторія до львівських українців вбачала політичний аспект, оскільки саме в цей час, 16 червня 1578 р., у Львові стражили молдавського господаря та козацького ватажка Івана Підкову, якого “з маніфестаціями” поховали українці, а отже були політично підозрілими (*Charewiczowa Ł.* *Ograniczenia gospodarcze nacyj schizmatyckich i Żydów we Lwowie* // *Kwartalnik Historyczny*. Lwów, 1925. R. XXXIX. Zesz. 2. S. 201–202).

¹⁶ *Zubrzycki D.* *Kronika miasta Lwowa*. S. 202.

¹⁷ *Pomniki dziejowe Lwowa*. Lwów, 1896. Т. II: *Księga przychodów i rozchodów miasta (1404–1414)* / *Wyd. A. Czołowski*. S. 15, 37, 60, 76, 109.

¹⁸ *Ibid.* 1905. Т. III: *Księga przychodów i rozchodów miasta (1414–1426)* / *Wyd. A. Czołowski*. S. 30.

¹⁹ Проблема етнічної самоназви українців до кінця XIX ст. ще недостатньо з’ясована на фаховому науковому рівні (див.: *Наконечний Є.* *Украдене ім’я. Чому русини стали українцями / Друге, доповн. і випр. видання*. Львів, 1998). У кириличних джерелах зустрічаємо різні самоназви: “Русь” (збірне поняття), “русини”, “русичи”, “руси”, “роси”, “руський народ” та ін.

²⁰ *Крип’якевич І.* *Львівська Русь...* С. 107. Деякі автори подають хибні дати 1470 р. та 1472 р. (див.: *Кос Г.* *Українська дільниця...* С. 66; *Janeczek A.* *Ulice etniczne w miastach Rusi Czerwonej w XIV–XVI wieku* // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. Warszawa, 1999. № 1/2. S. 136; *Мельник Б. В.* *Довідник перейменувань вулиць та площ Львова*. Львів, 2001. С. 53).

Вулицю Руську в епоху Середньовіччя та Новітній час доцільніше назвати кварталом, адже складалася вона з кількох вуличок²¹ суцільно забудованих кам'яниць. Український квартал межував з Єврейською вулицею (від півдня), Домініканським костелом (з півночі), кам'яницями третьої сторони площі Ринок (від заходу) та міськими мурами (зі сходу)²². Релігійно-культурним осередком українського кварталу була мурована Успенська церква, розташована неподалік міських мурів²³.

На початку XV ст. на вулиці Руській за реєстрами шосового податку українських власників будинків чи ділянок нараховувалося всього 13 осіб²⁴. Протягом століття українська громада Львова зміцніла економічно та чисельно збільшилася в середмісті. Вже у 30–40-х роках XVI ст. за збереженими реєстрами шосового податку на Руській було 28 ділянок²⁵. Причому в Руському кварталі переважали зовсім інші, ніж в католицькому, розміри ділянок-парцел. Найбільше на Руській було ділянок на 3/16 ґрунту²⁶ та 3/8 ґрунту, тоді як на католицьких вулицях переважали ділянки, кратні половині – 1/2 ґрунту, 1 ґрунт та ін. Така ж ситуація з плануванням парцел на Руській збереглася і в досліджуваний період. Можливо, це свідчить про релікти давньоруської системи планування й межування земельних ділянок²⁷. Окрім Руської, такі розміри ділянок також залишилися в іншій частині міста, що прилягала до українського кварталу – на вулиці Вірменській.

У кінці 60 – на початку 80-х років XVI ст. на Руській вулиці за даними шосових реєстрів фіксується менша кількість ділянок – 23²⁸. За цим фактом можемо прослідкувати

²¹ У пізнішу епоху вони отримали назви: Руська бічна, Зацерковна, Руська мала та ін. (Мельник Б. В. Довідник перейменувань... С. 118; Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta Lwowa w latach 1624–1635. Lwów, 1930. S. 182).

²² Крип'якевич І. Львівська Русь... С. 16.

²³ Історію побудови та реконструкції Успенської церкви й архітектурного ансамблю навколо неї (каплиці та дзвіниці) досліджували: Шараневич Й. Исторический очерк о Ставропигийской церкви Успения Пресвятой Богородицы во Львове // Юбилейное издание в память 300-летнего основания Львовского Ставропигийского братства. Львов, 1886. С. 1–20; Вуйцик В. Ансамбль Успенського братства: реставрація та обнови // Успенське братство і його роль в українському національно-культурному відродженні. Доповіді та повідомлення наукової конференції 4–5 квітня 1996 року. Львів, 1996. С. 23–31 (у цій статті можна також ознайомитися з ширшою літературою про Успенську церкву).

²⁴ Крип'якевич І. Львівська Русь... С. 16.

²⁵ Капраль М. Власники нерухомості середмістя Львова 30–40-х років XVI століття у світлі шосових реєстрів (Соціотопографічний аспект) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1997. Т. ССXXXIII: Праці Історично-філософської секції. С. 154. І. Крип'якевич щодо першої половини XVI ст. пише про 30 будинків на вулиці Руській (Крип'якевич І. П. Львівська Русь... С. 17), покликаючись при цьому тільки на раецькі акти, в яких окремі частини кам'яниці (офіцини чи інші прибудови) могли згадуватися як окремі будинки, і не наводить даних шосових реєстрів, що давали цифру 27 парцелей (без будинку священика).

²⁶ Про ґрунт як одиницю оподаткування нерухомості у Львові див.: Zubyk R. Gospodarka finansowa... S. 176–177.

²⁷ Проблема розпланування середмістя середньовічного Львова детально досліджена в статтях: Могитич Р. Яким був столий Львів. До справи суперечки про львівське будівництво XIII–XIV ст. // Дзвін. Львів, 1991. № 6. С. 128–135; Його ж. Планувальна структура львівського середмістя і проблеми його датування // Записки Наукового товариства імені Шевченка. 1994. Т. ССXXVII: Праці секції мистецтвознавства. С. 279–288.

²⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 2, спр. 770, арк. 8–8 зв. (1569 р.), 22 зв.–23 зв. (1570 р.) і далі.

зменшення території, яку займала вулиця Руська. Так, у 30–40-х роках XVI ст. три кам'яниці – вірменина Шостека, німця Гросмана та поляка Сосни – ще належали за шосовими реєстрами до вулиці Руської, але в досліджуваний період ці ж будинки занотовувались уже в реєстрі кам'яниць третьої сторони площі Ринок²⁹. Зрозуміло, що ці кам'яниці знаходилися на межовій території площі Ринок та вулиці Руської й міські писарі могли плутати належність будинків до тієї чи іншої вулиці чи площі, записуючи в судово-адміністративних актах мікротопографічні терміни зі слів зацікавленої сторони. Подібна ситуація виникала й щодо точнішого територіального окреслення Руського та Вірменського кварталів. Багаті вірменські купці в цей час намагались активно купувати на вулиці Руській ті кам'яниці, які межували з їхнім кварталом. У джерелах ці будинки часто означаються по-різному: або на вулиці Руській, або на Вірменській (наприклад, кам'яниці Доновака чи Юхновичів³⁰ та деякі інші).

Велика пожежа 1571 року, що знищила Руську, Зерванську, Єврейську та частину Вірменської вулиць у східній частині міста³¹, частково змінила конфігурацію ділянок в українському кварталі Львова. Більше почало будуватися власне кам'яних будинків, хоча деякі парцели залишалися з часу пожежі роками незабудованими³², а кілька будинків, очевидно, з тилу від кам'яниць, було зведено в дереві³³.

Міська Рада намагалася контролювати процес забудови теренів міста новими будівлями. Ще в 1527 р. після нищівної пожежі райці наклали заборону на будівництво в середмісті будинків з дерев'яними ганками та іншими прибудовами³⁴. Після пожежі 1571 року єврейська громада, протидіючи не вигідній для неї жорсткій регуляторській діяльності міської влади у справі нової забудови, добивається видачі королівського привілею з дозволом тимчасового будівництва дерев'яних будівель, а вірменська громада в 1574 р. отримує право на купівлю городів на передмістях, розраховуючи влаштувати там, а не в середмісті, пожежонебезпечні стайні³⁵ та склади товарів³⁶. У раєцьких актах зустрічаємо кілька документів про дозволи львівських райців для членів української громади на побудову чи перебудову деяких будинків. Так, у 1560 р. міські райці та лавники оглянули будинок покійного львівського міщанина Сенька кравця і визнали його стан аварійним. Проти цього огляду та акту міської влади протестував Васько Курилович, котрий був власником частини цього будинку й не міг вкласти гроші у його ремонт³⁷. У 1576 р. при порученні Хоми Бабича львівський міщанин Сенько Луцький зобов'язався перед райцями відбудувати згорілий будинок на вулиці Руській³⁸. А в 1577 р. міська Рада втрутилася, коли Васько

²⁹ Там само. Спр. 18, с. 1002; спр. 770, арк. 16 зв.

³⁰ Там само. Спр. 11, с. 1222; спр. 770, арк. 8.

³¹ *Zubrzycki D. Kronika miasta Lwowa. S. 194.*

³² ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 16, с. 209 (спалений будинок Олекси кушніра в 1574 р.), 1414–1415 (спалений будинок Сенька Луцького в 1576 р.).

³³ Там само. Спр. 12, с. 631 (дерев'яний будинок Івана Стецьковича); спр. 18, с. 1180 (дерев'яний будинок Леська Малецького).

³⁴ Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.). Збірник документів / Упоряд. М. Капраль. Львів, 1998 [Львівські історичні пам'ятки. Т. I]. С. 207–208.

³⁵ До пожежі, під 1563 р. є згадка про дві стайні при Омелянівській кам'яниці: одна на двох коней, друга на чотирьох (ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 13, с. 774–775).

³⁶ Привілеї національних громад... С. 320–222, 441.

³⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 13, с. 6–7.

³⁸ Там само. Спр. 16, с. 1414–1415.

Теньович розбудував без її дозволу прибудову з мурованими сходами поза межі своєї ділянки³⁹.

За втручанням чи посередництвом міської влади зверталися власники кам'яниць, коли виникала потреба врегулювати спірні чи конфліктні ситуації у відносинах із сусідами. 17 червня 1560 р. при міських актах сусіди Дмитро шапкар та Миколай Пугач уклали угоду, згідно з якою перший з них зобов'язався побудувати так звані брантмаури (*brant mauri*)⁴⁰ або перегородки між будинками на даху. За умовами договору Дмитро шапкар мав побудувати два брантмаури, один від свого будинку, другий від кам'яниці Костя Волосовича; передбачалося, що кожен з них матиме п'ять вікон, а також двері для входу до кімнати з вулиці. Дмитро також повинен був побудувати новий комин з новою "кімнаткою" і все побудоване потинькувати та побілити. За цю роботу Миколай Пугач зобов'язався сплатити досить значну суму – 140 польських злотих⁴¹. У 1562 р. Іван Бабич домовився про зведення стіни-огорожі між його будинком на вулиці Руській та будинком єврея Йозефа, зятя Самсона, на вулиці Єврейській⁴².

Між сусідами-власниками кам'яниць часто виникали суперечки з приводу не встановлення або неправильного скерування ринв для відводу дощових вод⁴³. Якщо сусід встановлював ринви таким чином, що вода потрапляла на стіни сусіднього будинку чи затоплювала підвали, то в тісному кварталі суцільно забудованих кам'яниць вулиці Руської й при відсутності каналізації в сучасному розумінні, це призводило до значних збитків. Потерпілі в таких випадках викликали лавників для фіксації завданої шкоди. У 1562 р. при огляді будинку, співвласником якого був Прокоп Павликович, лавники визнали значні руйнування кам'яниці внаслідок стоку дощової води з сусіднього будинку Хоми Дяка⁴⁴. У 1567 р. українці Дмитро шапкар та Матвій Іванович, не дійшовши згоди стосовно того, як мають проходити ринви між їхніми будинками, звернулися за рішенням до райців⁴⁵.

Жодної тогочасної кам'яниці в первісному вигляді фактично до наших днів не збереглося, і ми не можемо достовірно відтворити їхню внутрішню будову. Кілька актів поділів кам'яниць все ж дозволяють нам заглянути всередину міщанської оселі Львова другої половини XVI ст. Зберігся детальний опис кам'яниці братів Дмитра та Івана Красовських, яка була звичайним помешканням на вулиці Руській і знаходилася неподалік Вірменського кварталу⁴⁶. У 1574 р., після смерті батька Дем'яна Красовського, два брати та чотири сестри з чоловіками провели поділ кам'яниці за кількістю спадкоємців на шість частин⁴⁷. Молодшому брату Івану було виділено вцілілу від пожежі верхню тильну частину

³⁹ Там само. Спр. 17, с. 209–210.

⁴⁰ Брандмур (пол. *brandmur*, нім. *Brandmauer*) – мурована стіна, яка відгороджувала будівлю або її частину від сусідніх будівель на випадок пожежі (Słownik języka polskiego / Pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego. Warszawa, 1900. T. I. S. 200).

⁴¹ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 13, с. 5–6.

⁴² Там само. С. 659.

⁴³ Крип'якевич І. Львівська Русь... С. 56.

⁴⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 13, с. 651.

⁴⁵ Там само. Спр. 14, с. 962.

⁴⁶ Ганна Кос та Роман Федина локалізують кам'яницю Красовських на теперішній вулиці Івана Федорова, 8 (Кос Г., Федина Р. Вулиця Руська у Львові. С. 11).

⁴⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 16, с. 89–91. Документ опублікований у: Капраль М. Актові матеріали до біографії Івана Красовського за 1574–1619 рр. // Україна в минулому. 1993. Вип. 4. С. 95–97.

кам'яниці над малим дахом (*supra minorem testudinem*) з двома кімнатами (*caminatam cum [...] atrio*), а також половину великої кімнати біля (перед?) фронтальної частини будинку (*in palacio ante principalem testudinem*), де можна було влаштувати склад товарів або стайню для коней. Друга частина кам'яниці – велика світлиця у фронтальній частині – виділялася сестрі Анастасії з її чоловіком Кіндратом (Конрадом) з Острога. Третя частина дісталася Дмитру Красовському: кімната в тильній частині кам'яниці або офіцині (*posticum*), а також друга частина стайні. Острозький міщанин Павло Малішкович з дружиною Полюхною (*Poluchna*) отримали спалену кімнату (*hypocaustum*) над світлицею, що виходила на вулицю Руську, а також половину кухні поряд з цією кімнатою та половину дерев'яної стайні. Наступна частина майна Дем'яна Красовського припала зятю, львівському міщанину Стецьку Мороховському з дочкою Анною: дві спалені кімнати у фронтальній частині будинку разом з погребом (*celarium*) та половиною кухні. Останню, шосту частину спадщини отримав Івашко Ілляшевич з Красноставу з жінкою Парахною: дві спалені кімнати (*caminata supra maius hypocaustum conflagrata cum atrio*) у тильній частині кам'яниці разом з погребом під малим дахом та половиною дерев'яної стайні. Проте Івашко відмовився від своєї частини на користь швагра Дмитра Красовського*. З цього опису можемо орієнтовно вияснити розміщення та господарське призначення дев'яти кімнат, двох стасень, погребів та однієї кухні звичайної двохповерхової кам'яниці на вулиці Руській.

Власники нерухомості. Більшість власників-кам'яниць у 1550–1585 рр. на вулиці Руській були українцями: з 23 будинків, згаданих у шосових реєстрах 1569 року, їм належали 20⁴⁸ (див. *таблицю*). Три ділянки міцно тримали у своїх руках вірменські родини Доноваків, Аведиківичів та Ківерейовичів, продовжуючи традицію першої половини XVI ст. активного просування вірменів на вулицю Руську⁴⁹. За чверть століття, у 1583 р., вірмени не збільшили свого володіння на вулиці, зате три кам'яниці перейшли до грецьких купців: відомого фундатора вежі при Успенській церкві Костянтина Корнякта, Сави Федоровича та Марка Лангіша (Лангі). Більшість грецьких купців, які осідали у Львові на постійно, досить безболісно й безпроблемно інкорпоровалися в українську громаду не тільки через спільність православної віри й родинні стосунки (Сава Федорович був зятем Миська кравця, Марк Лангіш – Васька Куриловича), але й через трактування міською владою греків в однаковій правовій площині з українським населенням Львова⁵⁰.

* Дмитро Красовський у реєстрах міського шосового податку згадується як єдиний власник кам'яниці, хоча, як видно з цього поділу кам'яниці, він був тільки співвласником.

⁴⁸ Варто відзначити, що члени церковного братства при міській церкві Успіння, які згадуються в інвентарях церковного майна 1579 року, здебільшого є власниками або співвласниками кам'яниць на вулиці Руській. Порівняй список власників платників шосового податку в 1576 і 1583 рр. (див. *таблицю*) та список членів братства за інвентарем 1579 р. у: *Кметь В.* Інвентарі Успенської та Святооунфрїївської монастирської церков у Львові 1579 р. // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 2000. Вип. 35–36. С. 497, 504.

⁴⁹ *Крип'якевич І.* Львівська Русь... С. 17.

⁵⁰ У 1584 р. міське право прийняв Яній Афендик “за звичаєм інших руських міщан” (*iuxta alios cives Ruthenos*) (ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 648, с. 113). У 1588 р. Емануель Арфан з острова Хіос прийняв міське право Львова за посередництвом війта, двох лавників та двох представників української громади Дмитра Красовського й Івана Дяка “за звичаєм інших міщан руського обряду” (Там само. С. 158).

Таблиця

Зміна власників на вулиці Руській у 1544-1585 рр. (за даними расецьких актів та шосових реєстрів)

№ п/п	Розмір ділянки в грнцях	Власники у 1544 р.	Власники у 1569 р.	Власники у 1576 р.	Власники у 1583 р.	Число змін власників
1	3/8	Немає даних	Доновак вірменин	Він же	Немає даних	-
2	3/16	Омельяніва	Васько Геньович	Він же	Він же	2
3	3/16	Красовський	Він же	Він же	Він же	0
4	1/2	Филип	Маргарита Филипова	Вона ж; Захарія вірменин, перекладач	Вони ж	4
5	3/16	Курило кушнір	Васько Курилович	Марк Лянгіш грек	Він же	1
6	3/16	Попович Сенько	Олекса кушнір	Доновак вірменин	Він же; Сефер, зять Доновака	1
7	1/2	Матій Мороховський	Захарія (Прокол Захно) перекладач	Грицько Дуда	Ярош Сапричка	6
8	1/2	Микульчик Яцько	Юркович вірменин	Ківерейович вірмени	Вони ж	4
9	3/8	Давид русин	Давид русин	Сава Федорович грек	Він же	1
10	1/2	Огас вірменин	Габріель Аведик вірменин	Він же	Він же	1
11	3/8	Волос	Максим Волосович	Ярош Сапричка; Іван Дяк	Вони ж	2
12	3/16	Іван Бабич	Хома Бабич	Він же	Він же	0
13		Руський священик	Руський священик*	Він же	Немає даних	-
14	3/16	Сенця Сенько (?)	Грицько Захарич	Він же	Він же	1
15	3/16	Кузько кравець (?)	Іван кушнір	Іван Мінець	Він же	3
16	3/16	Павлик	Дмитро шапкар	Костянтин Корняк	Він же	4
17	3/16	Кутний Яцько	Микола шапкар	Іанус Алембек	Іван Білдага	3
18	3/16	Хома (?)	Богданець	Мисько кравець	Іван Стрельбицький	3
19		Немає даних	Сенько чиббар	Немає даних**	Немає даних	1
20	3/16	Васько Луцький	Хома Дяк	Грицько Захарич	Він же; Сенько Бабич	3
21	1/4	Сенько кравець	Мисько кравець	Немає даних	Немає даних	6
22	3/16	Немає даних	Хома, зять Бабича	Він же	Він же	0
23	1/2	Костьова вдова	Костевич Тимко	Сава Федорович грек	Іван Намісниконч	3

Примітки:

* Будинок "русського священика" з'являється в реєстрах шосу в 1570 р. (ЩДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 770, с. 55 зв.).

** Ділянка була включена в 1576 р. до сусідньої ділянки Миськом кравцем (ЩДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 770, с. 196 зв.).

Пробували й могли осідати на вулиці Руській польські чи німецькі купецькі родини Гутетерів, Шольців, Алембеків та ін. Українські міщани боргували в них певні суми при веденні торгових операцій й забезпечували їх на своїх кам'яницях. У багатьох ситуаціях львівські українські купці розраховувалися зі своїми боргами⁵¹, а у тих випадках, коли частини чи цілком кам'яниці на вулиці Руській потрапляли у власність поляків чи німців, останні в підсумку відступали здобуту нерухомість комусь із львівських українців. Так, львівський міщанин Зебальд Алембек, а потім його спадкоємці тримали від 1570 р. за борги будинок Миколи шапкаря, а у 1578 р. борги сплатив українець, майбутній активний діяч Успенського братства Іван Білдага та оселився в цій кам'яниці на довгий час⁵². У 1550-х роках Вольфганг Шольц – протопласта відомої патриціанської родини Шольц-Вольфовичів⁵³ – скупив у кількох спадкоємців єпископа Макарія Тучапського частки в Макарівському будинку й у 1558 р. продав їх за 900 злотих Дмитру шапкареві⁵⁴.

Багаті краківські купці та патриції Гутетери провадили активну позичкову політику щодо львівських українців. Оскільки останні не завжди вчасно віддавали кредити, Гутетери в 50–70-х роках XVI ст. в судовому порядку претендували на частки в кількох кам'яницях на вулиці Руській. Георгій Гутетер судився за борги, записані на кам'яниці Сенька кравця на суму 200 злотих (1557 р.) та на кам'яниці Костя на суму 325 злотих (1575 р.). Станіслав Гутетер у 1554 р. претендував на частину кам'яниці Васька Кибалки, обтяжену боргом у 500 злотих, які сплатив, очевидно, найбагатший в українській громаді в той час Давид Русин⁵⁵. У 1582 р. Іван Мінцович (Мінець) взяв у борг у райці Каспара Гутетера зі Львова 320 злотих, забезпечивши їх на недавно викупленій ним кам'яниці Івана кушніра⁵⁶. Подібним чином отримували та знову заставляли українцям здобути судовим шляхом частки на вулиці Руській краківський райця Миколай Кошля, львівський райця Єронім Запала, Фредер Шмальц з Кракова та інші багаті католицькі кредитори львівських українців.

У переважній більшості випадків шосові реєстри ігнорують винаймачів житла або коморників, які мешкали в кам'яницях. Виняток складала євреї⁵⁷, які займали сусідній з русинами квартал й у другій половині XVI ст. правно та економічно зміцніли порівняно з попереднім періодом⁵⁸. За правовим становищем власниками кам'яниць на вулиці Руській вони не могли стати, хоча винаймали житло в українському кварталі й сплачували окремі частини шосового податку. Так, з 1576 р. за реєстрами прослідковуємо винаймачів житла євреїв Менделя та Міхаеля в будинку Хоми, зятя Бабича⁵⁹. Й після їхнього відходу чи

⁵¹ Див., наприклад, поквитування Івана Красовського на значну суму 400 злотих краківським купцем Яном Крупкою у 1586 р.: *Капраль М.* Актові матеріали до біографії Івана Красовського... С. 99.

⁵² ЦДДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 770, арк. 73 зв. (шос 1570 р.), 288 (шос 1578 р.).

⁵³ *Łoziński W.* Patrycyat i mieszczachstwo lwowskie w XVI–XVII wieku / Wyd. 2. Lwów, 1892. S. 69–70.

⁵⁴ ЦДДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 12, с. 900, 907.

⁵⁵ Там само. С. 382.

⁵⁶ Там само. Спр. 18, с. 852.

⁵⁷ Також як виняток кілька разів згадувався волох Погарник, який мешкав у 1576 р. в будинку К. Корнякта на вулиці Руській, сплачуючи за власника шосовий податок (ЦДДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 770, арк. 196 зв., 219, 241 зв.).

⁵⁸ Див. значну кількість привілеїв, наданих єврейській громаді в той час: Привілеї національних громад... С. 426–441.

⁵⁹ ЦДДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 770, арк. 196 зв.

смерті зустрічаємо в цьому будинку в 1583 р. єврейських спадкоємців – Сімона Мендлевича та його брата Гелію.

Інший шлях фактичного набуття нерухомості, який євреї почали активно застосовувати в XVII–XVIII ст., був позичково-кредитний. Так, Іван Намісник (Намісникович) у 1585 р. позичив величезну суму в 1 000 злотих у Бернана, зятя єврейського старшого й судді Ісаака Нахмановича, та забезпечив її на своїй кам'яниці.

Інші народи (“нації”), окрім згаданих, серед власників на вулиці Руській відсутні.

Зміна власності та міграція. Рідко яка кам'яниця на вулиці Руській переходила від батька до сина, одітчувалася в другому поколінні. За спостереженням Федора Срібного, котрий прослідковував руські (українські) роди протягом XVI – першої половини XVII ст., тяглість у поколіннях мали родини Луцьких, Бабичів, а також Красовських та Мороховських⁶⁰. У досліджуваний період особливо жваво відбувався рух нерухомостями на вулиці Руській. За даними шосових реєстрів з 23 кам'яниць тільки 7 залишилися з тими самими власниками протягом 1569–1583 рр.: Теньовича, Красовських, вірменина Габрієля Аведика, руського священника, Хоми Бабича, Грицька Захарки та зятя Бабича – Хоми (див. *таблицю*). Актові матеріали раецького суду дозволяють прослідкувати рух не тільки кам'яницями, але й частинами кам'яниць. Для більшості кам'яниць, навіть тих, які не змінили власників, вимальовується картина багаторазового переходу власності з одних рук в інші, а також численні претензії кредиторів до власників кам'яниць або їх окремих частин.

Прослідкуємо рух власності на вулиці Руській на прикладі звичайної кам'яниці багатого львівського купця Омеляна. У першій половині 40-х років XVI ст. він постригся в монахи й став ченцем Онуфрієвського монастиря⁶¹. З 1544 р. власником кам'яниці в шосових реєстрах зазначалася Омелянівна, очевидно його старша дочка Катерина, вдова Сенька Теня. Перебуваючи в складному матеріальному становищі, у 1550 р. вона взяла в борг 48 польських злотих у своєї сестри Анни, котра вийшла заміж за коваля Йосифа з Яворова⁶². У 1551 р. Анна та інша дочка Омеляна Любка, яка також вийшла заміж за жителя Яворова – Демка Русина, разом з чоловіками заявили при львівському раецькому уряді, що вони відступили свої частини в батьківському будинку сестрі Катерині за 60 злотих. Ці гроші їй надав кредитор – міський війт Григорій Колячек, забезпечивши їх на Омелянівській кам'яниці⁶³. Втім, Катерина зуміла зберегти кам'яницю у своїх руках, виплативши цей борг. У 1563 р. будинок був поділений раецьким урядом на три частини: Катерини Теньової, її сина Васька Теньовича та її дочки Маргарити, яка була одружена з Федьком Гладким⁶⁴. У 1577 р. виступають двоє власників нерухомості – Васько та Маргарита, котрі запросили райців для огляду кам'яниці, яка потребувала ремонту сходів та погребів. У 1582 р. Омелянівська кам'яниця була оцінена в 800 злотих і за борг одного з господарів Васька Теньовича у 600 злотих на 2/3 стала власністю вірменів Доновака та Богдана⁶⁵. Проте ще й у 1583 р. Васько в шосових книгах занотовувався як власник цієї кам'яниці (див. *таблицю*).

⁶⁰ Срібний Ф. Студії над організацією львівської Ставропігії... Т. СХІ. С. 5–6.

⁶¹ Крип'якевич І. Львівська Русь... С. 315.

⁶² Там само. С. 342.

⁶³ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 11, с. 1222.

⁶⁴ Там само. Спр. 13, с. 774–775.

⁶⁵ Там само. Спр. 18, с. 775–776.

Реєстри прийняття до міського права⁶⁶ частково дозволяють прослідкувати міграцію українського населення у Львові, зокрема в його середмісті⁶⁷. За період з 1549 до 1586 р. міське право прийняли 106 українців, і за даними Алекси Гілевича частка українців серед усіх мешканців міста, що прийняли міське право в цей час, складала близько 10 %⁶⁸. Міщанами Львова стало найбільше власне мешканців Львова, які тут народилися – 54 особи (51 %), з них 15 (14 %) народилося в середмісті і 39 (37 %) – у передмісті та міських селах. До Львова перебралися 37 кравців та ремісників-українців (35 %) з менших міст Руського та Белзького воєводства: Перемишля (5 осіб), Ярослава (5), Щирця (4), Красностава (3), Буська (2), Самбора (2) і ще 16 містечок (по одному). 10 селян (9 %), отримавши міське право, позбулися панщизняної залежності. Окрім міщан та селян, міське право прийняв один український шляхтич – Яцько Роспутинський з села Слочиня Перемишльської землі, зять львівського міщанина Луки Гавриловича⁶⁹, але якихось слідів у діяльності української громади він не залишив. У 7 випадках (6 %) неможливо встановити місце походження особи, котра приймала міське право Львова.

За фаховими показниками реципієнти (отримувачі) міського права розподіляються таким чином: кравці (14), купці та кравці (12), чинбарі (9), кушніри (5), гребінники (7), поворозники (4), пекарі (3), перевізники (3), сідляр (1), рибалка (1), мельник (1). У 39 записах не вказано фах того, хто приймав право. Проте можна ствердити, що у випадках, коли не вказувалося про прийняття “до виконання ремесла” на прохання старших львівських ремісничих цехів, ці прибульці могли й займатися насамперед торговою діяльністю.

Багатші купці здебільшого осідали на вулиці Руській, в середмісті, тоді як українські ремісники, хоч і повноправні міщани, оселялися на передмістях. Накопичивши капітал, деякі з них переселялися на вулицю Руську, здобуваючи авторитет серед еліти львівського українського міщанства. Саме такий шлях пройшли брати Іван та Юрій Рогатинці – відомі діячі Львівського Успенського братства. Наприкінці 70-х років XVI ст. вони придбали будинок на Львівському передмісті, у районі Збоїськ, а в 1586 р. переселились у середмістя, купивши будинок на вулиці Руській за допомогою позички Братства⁷⁰. І тільки в 1588 р. брати Рогатинці прийняли міське право Львова⁷¹.

Професійний склад мешканців. Як і серед львівського міщанства загалом, а особливо це помітно було в середовищі єврейської та вірменської громад, так і серед українських міщан та жителів вулиці Руської абсолютно переважали представники торгового фаху. Порівняно сприятлива зовнішньоторговельна ситуація, що склалася в XVI ст. навколо

⁶⁶ Там само. Спр. 648 (реєстри 1572–1604 рр.), 705 (реєстри 1549–1571 рр.)

⁶⁷ Про прийняття до міського права Львова детально писав А. Гілевич: *Gilewicz A. Przyjęcia do prawa miejskiego...* S. 375–414. Потрібно дещо критично поставитися до інформації, зафіксованої в реєстрах про прийняття до міського права Львова. Дані реєстрів дають тільки загальні тенденції про міграцію та фах нових мешканців Львова. Записки про прийняття до міського права не є вичерпним джерелом, оскільки далеко не кожен львів'янин – повноправний міщанин фіксував свою присутність у місті. Так, з власників-українців на вулиці Руській у 1549–1586 р. тільки 16 осіб вписалися в міські реєстри, хоча тільки будинків на вулиці було 23 (не враховуючи при цьому зміну власників при купівлі або введенні у володінні будинку при борговому зобов'язанні).

⁶⁸ *Gilewicz A. Przyjęcia do prawa miejskiego...* S. 411.

⁶⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 648, с. 38.

⁷⁰ *Капраль М.* Брати Рогатинці... С. 51, 55–56.

⁷¹ ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 648, с. 157.

Польсько-Литовської держави, створила добрі умови для успішної торговельної діяльності з країнами Сходу та Заходу⁷². З 23 власників кам'яниць, включно з вірменами, на вулиці Руській у 1569 р. 15 займалися торгівлею, 6 заробляли на життя ремеслом (два шапкарі та кушніри, один чинбар та кравець), один вірменин був міським службовцем – перекладачем. Окрім цього, в українському кварталі власний будинок мав руський священник (див. *таблицю*). Через 14 років, у 1583 р., серед власників кам'яниць не зустрічаємо вже жодного представника ремісничого фаху, всі власники здобули капітал на торгівлі.

Найбагатшими купцями, які мешкали на вулиці Руській, були вірмени та греки. За даними реєстрів шосових податків 1569–1583 років найбільший задекларований капітал мали Габріель Аведик (100 гривень), Доновак (54 гривень), Сава Федорович (40 гривень)⁷³. Після смерті Сави Федоровича в інвентарі фіксується його рухомих речей на суму 4 580 злотих⁷⁴. Ця сума далеко не повна, адже не враховує товарів, які залишилися непроданими в різних місцях на руках у його факторів, у тому числі у Варшаві на суму 1 822 злотих. Потрібно також сказати, що Сава мав у власності, окрім будинку на Руській, ще 2 будинки та 3 городи на Калічій горі Галицького передмістя⁷⁵. Митник Руського воєводства К. Корняк, без сумніву, мав величезні багатства і вкладав їх не тільки в нерухомість у місті Львові та будівництво коштовних архітектурних споруд (церковної вежі-дзвіниці при Успенській церкві, ренесансної кам'яниці-палацу на площі Ринок), але й купував шляхетські маєтки та містечка⁷⁶. З українських купців виділялися своїми капіталами Давид Русин (40 гривень), брати Красовські (25 гривень) та Олекса кушнір (20 гривень), але вони ніяк не могли дорівнятися в торговому капіталі й багатстві вірменським та грецьким купцям. Найбільшою приватною інвестицією українського купця Давида Русина була спроба побудувати церковну дзвіницю у другій половині 60-х років XVI ст., яка закінчилася невдачею через тріщини у фундаменті споруди⁷⁷. Успенська церква на вулиці Руській була вимурувана в 1557–1559 рр. коштами всієї громади, а також завдяки значній матеріальній допомозі молдавського господаря Олександра. Однак вона не витримала великої пожежі в 1571 р., і церковне братство в 1591 р. розпочало велике будівництво нової церкви, що закінчилося посвяченням її аж у 1630 р.⁷⁸

⁷² Про торгівлю Львова та львівських купців у Середньовіччі та Новому часі детальніше писали: *Kutrzeba S. Handel Polski ze Wschodem w wiekach średnich. Kraków, 1903; Charewiczowa Ł. Handel średniowiecznego Lwowa. Lwów, 1925; Nadel-Golobič E. Armenian and Jews in medieval Lvov. Their role in oriental trade 1400–1600 // Cahiers du Monde russe et soviétique. Paris, 1979. № 3–4. P. 345–388.*

⁷³ Суму оподаткованого капіталу вказували самі платники податків (*Kutrzeba S. Szos we Lwowie w początkach XV wieku // Przewodnik Naukowy i Literacki. Lwów, 1900. R. XXVIII. S. 404*), але ці дані не завжди відповідали дійсності й, очевидно, були заниженими.

⁷⁴ ЦДДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 18, с. 953–959.

⁷⁵ Там само. Спр. 17, с. 640, 879, 922.

⁷⁶ Про К. Корняка див.: [Мерунович Кл.] Константин Корняк // *Временник Института Ставропигийского с месяцесловом на год простый 1867. Львов, [1866]. С. 60–66; Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie... S. 315–318; Срібний Ф. Студії над організацією львівської Ставропігії... Т. СХІV. С. 44–56; Polski Słownik Biograficzny. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1968. Т. ХІV. Zesz. 1. S. 82–83.*

⁷⁷ *Zubrzycki D. Kronika miasta Lwowa. S. 192.*

⁷⁸ *Шараневич И. Исторический очерк о Ставропигийской церкви... С. 1.*

З ремісників українського кварталу найпомітнішою постаттю 1550–1585 років був Дмитро шапкар. Документи раецьких актів з того часу зафіксували його активну діяльність на ринку нерухомості на вулиці Руській та в інших районах міста. Як зять багатого львівського міщанина Павлика, він одіичив його кам'яницю і купував частинами Макарівський будинок, ставши чи не єдиним на вулиці Руській власником двох кам'яниць⁷⁹. У його власності в різний час були будинки та городи в місцевості Біля королівського джерела Краківського передмістя, на вулиці Песій Ринок Галицького передмістя⁸⁰ та в міському селі Поріччя біля Замарстинова. Однак його позірно міцне матеріальне становище підточувалося великим боргом у польського міщанина Павла Попьолки на суму 1 500 злотих⁸¹. У 1566 р. Дмитро шапкар продав Павликовську кам'яницю вірменину Миколою Вартиковичу за 2 250 злотих⁸², а після смерті Дмитра його другий будинок дістався за борги К. Корнякту. Подібно склалася доля нерухомості іншого багатого ремісника на вулиці Руській – Олекси кушніра. Заборгувавшись, він продав за невелику суму в 300 злотих вірменину Доновалу будинок, а точніше ґрунт, де стояла його кам'яниця, знищена пожежею 1571 року⁸³.

Шляхта на вулиці Руській. У першій половині XVI ст. на вулиці Руській оселився на постійно фактично тільки один український шляхтич Адам Мисцовський⁸⁴. У 1550–1560-х роках міцно тримався нерухомих маєтків на вулиці Руській його брат, любачівський війт Прокіп Мисцовський. Окрім Мисцовської кам'яниці, право на яку втратив, він мав частки в Кутниківській (Кутного) кам'яниці та купив у власність Филипівський будинок⁸⁵.

Жодного іншого шляхтича*, котрий би покинув свій родинний маєток та надовго осів у Львові, не зустрічаємо, проте окремі “шляхетські сліди” можна помітити на вулиці Руській і в цей час. Зазвичай перехід власності в шляхетські руки в українському кварталі був короткотривалим. У 1556 р. лавники ввели шляхтича Андрія Крушеницького у володіння кам'яницею Сенька кравця за борг на суму 200 злотих. За кілька років цей український шляхтич сам заборгував значну суму краків'янину Георгію Гутетерові та відступив на суму боргу свої права на кам'яницю в 1559 р. львівському міщанину Васькові Куриловичу⁸⁶. Швидко позбувся своєї частки в Макарівській кам'яниці велюньський (?) староста (*capitaneus wlelyunensis*) Ігнатій Коленда Федорович, відступивши її в 1558 р. Олені Макаровій⁸⁷. У 1560 р., коли ця кам'яниця стала власністю Дмитра шапкаря, свої претензії до неї висловив у міських актах “уроджений” Григор Шимковський, онук львівського міщанина Іллі, котрому належала кам'яниця на початку XVI ст. Дмитро шапкар задовільнив його претензії, і далі про цього шляхтича ми не маємо відомостей.

⁷⁹ ЦДДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 12, с. 460; спр. 13, с. 800–801, 803.

⁸⁰ Локалізація цих вулиць: Біля королівського джерела – в районі сучасної вулиці Шпитальної, Песій ринок – у районі сучасних вулиць Туган-Барановського та Кониського (*Мельник Б. В. Довідник перейменувань... С. 101, 117*).

⁸¹ ЦДДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 13, с. 800–801.

⁸² Там само. Спр. 14, с. 538–540.

⁸³ Там само. Спр. 16, с. 95–96.

⁸⁴ Про нього див.: *Крип'якевич І. Львівська Русь... С. 49–51*.

⁸⁵ ЦДДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 13, с. 862; спр. 17, с. 517.

* Як виняток, можна назвати грецького купця та митника Руського воеводства К. Корнякта, який був нобілітований Сигізмундом Августом у 1571 р.

⁸⁶ ЦДДА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 12, с. 1097–1098.

⁸⁷ Там само. С. 902 (витяг з актової книги Ковенського градського суду).

У 1557 р. будинок Мисцовського на вулиці Руській зацікавив львівського підстаросту та чашника Петра Коритка, який за 220 злотих купив його в “шляхетного” Михайла Мальковича з Любачова, родича П. Мисцовського⁸⁸. А вже у 1558 р. цей будинок підстароста перепродав львівському міщанину Яцьку, зятю Борзобагатого. У 1583 р. позбувся свого будинку мешканець Перемишля шляхтич Іван Стрельбицький і за невелику суму в 600 злотих відступив його з усіма будівлями та прибудовами львівському міщанину, крамарю Стефану Одриконьовичу⁸⁹. А наступного 1584 року спадкоємці П. Мисцовського продали Филипівську кам’яницю Євфимії, вдові Сави грека, за 1 800 злотих, й остання шляхетська власність зникла з вулиці Руської.

Висновки. Українська громада Львова після переходу міста під іноземну владу в середині XIV ст. зійшла на узбіччя суспільного життя в місті. За привілеєм 1356 року, який вводив у місті вироблене в Західній Європі магдебурзьке право, всім національним громадам Львова дозволялося утворювати юрисдикційно-судові автономії. Проте українська громада через економічну та політичну слабкість не зуміла утворити автономні судові органи, як це зробила, наприклад, вірменська громада, й у правових стосунках підпорядковувалася міській Раді та лаві, до складу яких обиралися тільки німці та поляки. Перші несміливі спроби досягнути більшої свободи в суспільно-політичній, церковній та економічній діяльності українці організували тільки у 20-х роках XVI ст., коли вага й частка українців у місті зростає. Відновлення єпископської кафедри у Львові в 1539 р. стало важливим досягненням міщан-українців, які й обрали першого львівського єпископа – Макарія Тучапського – зі свого середовища. Привілей Сигізмунда Августа 1572 року про зрівняння українців у правах з католицькою громадою міста став ефемерним здобутком громади, виконання якого невдовзі було заблоковано. Фактично не було здобуто жодних нових політичних та економічних прав.

Вулиця Руська для українців Львова стала єдиним “законним” місцем проживання в середмісті. З початком XVI ст., коли українська громада посилилася й потребувала територіального розширення, ця проблема постійно піднімалася в українських скаргах, проте завжди вирішувалася не на користь українців, які змушені були задовольнятися одним кварталом для проживання в середмісті. Після пожеж 1527 та 1571 років українська дільниця Львова утворювалася (за даними шосових реєстрів) з 23 парцелів-ділянок, на яких стояли, в основному, двохповерхові добротні кам’яниці, що складало приблизно 10 % всієї забудови середмістя Львова. Більшість кам’яниць на вулиці Руській були власністю українських міщан, котрі міцно тримали у своїх руках нерухомість. Проте за даними раецьких актів можна прослідкувати досить інтенсивний рух на ринку власності на вулиці Руській. Окрім українських прибульців із сусідніх західноукраїнських містечок (Перемишля, Ярослава, Щирця та ін.) та багатих греків, які, осідаючи у Львові, швидко вливалися в українську громаду, основними претендентами на купівлю кам’яниць були сусіди з Вірменської дільниці, підприємливі купці, що проводили активну східну торгівлю та заробляли великі капітали.

Купецький фах був найбільш поширеним серед українців – власників нерухомості на Руській. Власне купці здобували капітал для посилення правового становища української громади, отримання привілеїв, побудови та відбудови церковних святинь на вулиці Руській. Майже всі ремісники-українці, прибуваючи до Львова, закладали майстерні на

⁸⁸ Там само. С. 784–785.

⁸⁹ Там само. Спр. 18, с. 1143–1144.

передмістях, і тільки найбагатші з них за деякий час купляли будинки на вулиці Руській. У той же час українські купці з середмістя вкладали гроші в купівлю нерухомості на передмісті.

Правове та економічне підґрунтя розвитку української громади в середмісті на вулиці Руській у XVI ст. зумовило вдалі реформи у внутрішньому житті громади, коли в 1586 р. було реорганізоване на нових засадах міське церковне Успенське братство. Братство стало ініціатором багатьох успішних реформ, що залишили помітний слід у культурно-освітньому житті української спільноти не тільки Львова, а й усіх українських земель.

THE UKRAINIAN COMMUNITY ON RUS'KA STREET IN L'VIV, 1550–1585

Мирон КАПРАЛЬ

The Ivan Franko National University of L'viv,
the Chair of the Ancient Ukrainian History and Special Historical Disciplines

Rus'ka street was only the "legal" place for the residence of Ukrainians in L'viv's middle-town. After the conflagrations of 1527 and 1571 the Ukrainian sector of L'viv was created, as shown by the *schoss* registers, out of 23 lots, on which stood mainly good quality stone buildings, which composed approximately 10 % of all buildings in the middle-town. The occupation of merchant was most widespread among Ukrainian proprietors on Rus'ka street. It was merchants who acquired the capital to reinforce the legal position of Ukrainians, to obtain privileges, to build and reconstruct sacred objects on Rus'ka street. At the same time almost all Ukrainian artisans arriving to L'viv established their workshops in suburban areas; only the richest of them after some time purchased houses on Rus'ka street. The legal and economic foundations of the Ukrainian community in the middle-town on Rus'ka street in the XVIth century contributed to successful reforms in the community's internal life, when the famous Dormition brotherhood in 1586 was reorganized on the basis of new principles. This brotherhood became an initiator of many successful reforms in the cultural and educational life of the Ukrainian community not only in L'viv, but also in other regions of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

Key words: L'viv, Ukrainian community, legal and economic position, culture, urban history.

Стаття надійшла до редколегії 27.04.2001

Прийнята до друку 15.10.2001